

УДК 346.1:351.86

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.06.1.75>

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Добош З.А.,

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри цивільного права та процесу,
навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти,
Національний університет «Львівська політехніка»
ORCID: 0000-0002-36807207*

Гладинюк Т.І.,

*студентка першого(бакалаврського) рівня вищої освіти,
Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти,
Національний університет «Львівська політехніка»
ORCID: 0009-0008-5619-6176*

Добош З.А., Гладинюк Т.І. Правове регулювання підприємницької діяльності в умовах воєнного стану в Україні.

Сучасні умови функціонування українського бізнесу визначаються безпрецедентними викликами, спричиненими повномасштабною збройною агресією проти України. Воєнний стан змінив економічні та правові реалії, поставивши суб'єктів господарювання перед необхідністю швидкої адаптації до нестабільності, ризиків та нових механізмів державного контролю. Попри значний тиск воєнних обставин, підприємництво залишається ключовою основою економіки, забезпечуючи функціонування критичної інфраструктури, створення робочих місць, наповнення бюджету та підтримку обороноздатності держави.

Правове регулювання у період війни набуває особливої ролі: держава має одночасно гарантувати економічну свободу й забезпечувати національну безпеку. У цьому контексті актуальним є аналіз законодавчих змін, спрямованих на збереження та розвиток підприємницької діяльності, визначення їх результативності та окреслення перспектив удосконалення правового поля для забезпечення стійкості українського бізнесу.

У статті досліджуються теоретичні та практичні аспекти правового регулювання підприємницької діяльності в Україні в умовах воєнного стану. Розглянуто основні напрями державної підтримки бізнесу, включаючи спрощення податкових режимів, оптимізацію дозвільних процедур, цифровізацію адміністративних сервісів, механізми релокації підприємств та програми фінансового стимулювання. Проаналізовано правові гарантії суб'єктів господарювання щодо захисту майнових прав, регулювання трудових відносин, а також особливості застосування мобілізаційних обмежень.

Визначено ключові проблеми чинного законодавства, пов'язані з динамічними змінами нормативної бази, ризиками ведення бізнесу на прифронтових та тимчасово окупованих територіях, обмеженістю інвестиційних ресурсів. Адже війна та запровадження воєнного стану створили для українського бізнесу безпрецедентні виклики. Підприємствам доводиться працювати під час повітряних тривог і відключень електроенергії, стикаючись зі спадом доходів і постійними змінами правил. Попри ці фактори, бізнес залишається фундаментом економіки, забезпечуючи критичну інфраструктуру, робочі місця, бюджетні надходження та підтримку оборони. Особливу увагу приділено суперечностям між конституційними гарантіями свободи підприємництва та практикою їх реалізації в умовах посилених мобілізаційних і безпекових вимог. Запропонований аналіз покликаний не лише окреслити наявні проблеми, а й сформулювати науково обґрунтовані підходи до вдосконалення правового регулювання, що сприятиме підвищенню стійкості бізнесу та відновленню економічного потенціалу України.

Ключові слова: воєнний стан, підприємництво, правове регулювання, господарське законодавство, податкова реформа, дерегуляція, державна підтримка бізнесу, економічна безпека, релокація підприємств, відновлення економіки.

Dobosh Z.A., Hladyniuk T.I. Legal regulation of entrepreneurial activity under martial law in Ukraine.

The current conditions for Ukrainian business are defined by unprecedented challenges caused by full-scale armed aggression against Ukraine. Martial law has changed economic and legal realities, forcing businesses to quickly adapt to instability, risks, and new mechanisms of state control. Despite the significant pressure of the war, entrepreneurship remains a key foundation of the economy, ensuring the functioning of critical infrastructure, job creation, budget revenue and support for the state's defence capabilities.

Legal regulation during wartime takes on a special role: the state must simultaneously guarantee economic freedom and ensure national security. In this context, it is important to analyse legislative changes aimed at preserving and developing entrepreneurial activity, determining their effectiveness and outlining prospects for improving the legal framework to ensure the sustainability of Ukrainian business.

The article examines the theoretical and practical aspects of legal regulation of entrepreneurial activity in Ukraine under martial law. It considers the main areas of state support for business, including simplification of tax regimes, optimisation of licensing procedures, digitisation of administrative services, mechanisms for relocation of enterprises, and financial incentive programmes. It analyses the legal guarantees of business entities regarding the protection of property rights, regulation of labour relations, and the specifics of applying mobilisation restrictions.

Key problems in current legislation have been identified, related to dynamic changes in the regulatory framework, risks of doing business in frontline and temporarily occupied territories, and limited investment resources. After all, the war and the introduction of martial law have created unprecedented challenges for Ukrainian businesses. Enterprises have to operate during air raid alerts and power outages, facing declining revenues and constant changes in regulations. Despite these factors, business remains the foundation of the economy, providing critical infrastructure, jobs, budget revenues, and defence support. Particular attention is paid to the contradictions between constitutional guarantees of freedom of enterprise and the practice of their implementation in the context of heightened mobilisation and security requirements. The proposed analysis is intended not only to identify existing problems, but also to develop scientifically sound approaches to improving legal regulation, which will contribute to increasing business resilience and restoring Ukraine's economic potential.

Key words: martial law, entrepreneurship, legal regulation, commercial law, tax reform, deregulation, state support for business, economic security, relocation of enterprises, economic recovery.

Постановка проблеми. Воєнний стан в Україні зумовив суттєву трансформацію економічних процесів і механізмів функціонування підприємництва. Бізнес опинився у середовищі підвищених ризиків, логістичних перешкод, мобілізаційних обмежень та нестабільності ринкових відносин. Водночас держава має забезпечити баланс між свободою господарської діяльності та необхідністю захисту національної безпеки. Такий баланс вимагає гнучкого, оперативного й водночас ефективного правового регулювання, здатного підтримувати економічну активність і сприяти її відновленню навіть у умовах війни.

Проблема полягає у тому, що нормативно-правові зміни, які приймаються швидкими темпами, не завжди є узгодженими, стабільними та достатньо адаптованими до потреб підприємницького сектору. Частина правових механізмів має тимчасовий характер, а правозастосування стикається з невизначеністю, що ускладнює планування та розвиток бізнесу. Відтак виникає потреба у комплексному аналізі сучасного стану правового регулювання підприємницької діяльності в умовах воєнного стану, визначенні його ефективності, прогалин і напрямів удосконалення.

Мета дослідження полягає у всебічному аналізі правового регулювання підприємницької діяльності в Україні в умовах воєнного стану, з'ясуванні ефективності запроваджених державою нормативних та організаційних механізмів підтримки бізнесу, виявленні чинних проблем і правових прогалин, а також формуванні пропозицій щодо вдосконалення законодавства з метою забезпечення стабільності та розвитку підприємництва в умовах підвищених ризиків і надзвичайних викликів.

Стан опрацювання проблематики. Дослідження підтверджують, що запровадження воєнного стану в Україні призвело до трансформації умов ведення бізнесу. Бізнес-середовище стало значно більш ризиковим через руйнування логістичних маршрутів, скорочення ринків збуту, міграцію кадрів та зростання операційної невизначеності. Одночасно держава активно впроваджує механізми підтримки – від податкових змін до спрощення адміністративних процедур і посилення цифровізації. Однак науковці наголошують, що існує розрив між нормативними інноваціями й фактичною можливістю бізнесу користуватися ними. Потребує вдосконалення й нормативна стабіль-

ність, адже часті зміни правил створюють додаткові бар'єри для підприємництва. Цю проблему комплексно розглядають українські дослідники. Н.В. Дараганова аналізує особливості реалізації свободи підприємництва та підкреслює важливість правових гарантій в умовах воєнного стану. Р.В. Кобко приділяє увагу адаптації бізнес-процесів і нормативним обмеженням, визначаючи необхідність посилення захисту підприємців. У працях В.І. Волощенко обґрунтовується, що податкові пільги потребують більш чіткої та стабільної регламентації, щоб уникнути правової колізійності. М.В. Григорчук і М.О. Зверіченко зосереджуються на законодавчих підставах економічної діяльності в умовах війни та аналізують прогалини в регуляції.

Виклад основного матеріалу. Конституція України гарантує кожному право на підприємницьку діяльність. Зокрема, стаття 42 Конституції (1996 р.) встановлює: «Кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом». Це положення – фундамент свободи економічної діяльності й сприймається судовою практикою та юридичною доктриною як одне з основоположних прав громадянина [1]. Водночас державне регулювання може встановлювати обмеження (наприклад, для посадовців).

Конституція також гарантує право приватної власності (ст. 41): примусове відчуження майна дозволяється лише «як виключення з суспільної необхідності лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану» з обов'язковою компенсацією [1]. Це означає, що навіть під час війни приватна власність підприємців охороняється; будь-яке вилучення має компенсуватися згідно із законом.

При цьому стаття 64 Конституції передбачає, що в умовах воєнного чи надзвичайного стану можуть тимчасово вводитися окремі обмеження прав і свобод (зазначених у Конституції) на визначений строк. Зазначені конституційні норми (ст. 42, 41, 64 тощо) разом утворюють ядро правових засад свободи підприємництва, яке діє і в умовах воєнного стану. Хоча конституція не забороняє обмежувати підприємницьку діяльність у воєнний час, такі обмеження мають здійснюватися на законних підставах і з урахуванням забезпечення національної безпеки [1].

Закон України «Про правовий режим воєнного стану» закладає основи правового режиму війни. Воєнний стан визначається як особливий режим, що передбачає надання додаткових повноважень органам влади та військовому командуванню і тимчасове обмеження конституційних прав і свобод з обов'язковим фіксуванням терміну дії цих обмежень [2].

Зокрема, стаття 8 цього закону передбачає низку заходів, що впливають на бізнес: уряд може в умовах воєнного стану запроваджувати трудову повинність для робочих ресурсів, що не залучені до оборони, з метою виконання робіт оборонного характеру і суспільно корисних робіт. За працівниками, залученими до таких робіт, зберігається попереднє робоче місце (посада). Також закон дозволяє змінювати виробничі режими підприємств для потреб оборони, використовувати їхні потужності й трудові ресурси, проводити інші зміни виробництва та умов праці (у межах трудового законодавства). У крайніх випадках дозволяється примусово відчужувати чи вилучати майно підприємств (як приватної, так і державної чи комунальної власності) для потреб оборони (з обов'язковим оформленням відповідних документів) [2].

Крім цього, стаття 20 визначає, що в умовах воєнного стану обмеження прав громадян і юридичних осіб відбуваються відповідно до Конституції та цього закону [2]. Одночасно вказується, що певні конституційні права (зокрема ті, що перелічені в ст. 64 Конституції) не можуть бути обмежені навіть під час війни. Крім того, закон гарантує, що за залученими до трудової повинності працівниками зберігаються мінімальна зарплата, відпустка, тривалість робочого часу тощо. Нарешті, стаття 23 Закону передбачає повну компенсацію в разі примусового відчуження майна під час воєнного стану [2]. Це означає, що державне втручання у власність бізнесу в воєнний час можливе лише з гарантією відшкодування збитків.

Окремо слід відзначити, що багато базових законів (Кодекс законів про працю, Податковий кодекс та ін.) за загальним правилом залишаються чинними в умовах війни, але доповнюються спеціальними положеннями. Так, Кодекс законів про працю (1971) прямо забороняє примусову працю (ст. 113) і забороняє залучення жінок до небезпечних робіт. Однак згідно з Конституцією «не вважається примусовою працею... робота чи служба, яка виконується ... відповідно до законів про воєнний і надзвичайний стан». Відповідно, у воєнний час можуть вводитися особливі норми праці. Так, Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» деталізує особливості оплати праці та захисту працівників, зокрема дозволяючи у воєнний період залучати працівників до надурочних та нічних робіт за їхньою згодою, змінювати правила ведення кадрової документації тощо. Коментар Мінекономіки до цього закону зазначає, що під час війни не застосовуються низка норм КЗпП (наприклад, про обмеження надурочних робіт, заборону перенесення вихідних, оплачувану годину перед святом тощо).

Закони і кодекси окреслюють загальні рамки, а конкретні процедури та механізми реалізуються підзаконними актами. Умови діяльності бізнесу деталізуються постановами Кабінету Міністрів, на-

казами міністерств та рішеннями військових адміністрацій. Так, Кабмін затверджує порядок впровадження окремих заходів війни. Наприклад, постанова КМУ затвердила «Порядок залучення працездатних осіб до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану» [3]. Цим актом уряд конкретизував процедуру призову робочих ресурсів для виконання оборонних та інших важливих робіт та закріпив, що залученим особам забезпечується соціальний захист та збереження робочого місця.

Інші постанови уряду встановлюють лібералізацію діяльності під час війни. Наприклад, постанови 2022–2024 років тимчасово звільнили підприємства від штрафів за прострочення податків, спростили процедури отримання ліцензій та дозволів, відтермінували строки проходження перевірок. Одна з таких постанов «Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності» регламентувала проведення розрахунків і інших фінансових операцій у період воєнного стану (наприклад, встановлювала переваження розрахунків по безготівкових рахунках). Урядові рішення також вводили спеціальні компенсаційні механізми для постраждалого бізнесу (наприклад, відшкодування втрат від бойових дій).

Міністерства видають накази та методички за дорученням уряду. Міністерство фінансів і ДПС оперативно розробили інструкції щодо подання звітності та ведення електронної документації (щоб забезпечити дистанційне адміністрування) [4]. Мінекономіки у своїх рекомендаціях роз'яснює працевлаштування під час війни та порядок застосування трудових норм. Військово-цивільні адміністрації на місцях можуть ухвалювати рішення про запровадження у регіонах особливих режимів: місцева ВА може встановити комендантську годину, заборонити роботу з певними товарами чи посилити містобудівні вимоги до оборонної продукції.

Таким чином, підзаконні акти наповнюють зміст нормативного режиму війни. Вони деталізують порядок і строки впровадження обмежень та послаблень для бізнесу, затверджують методики компенсацій або бухгалтерського обліку у надзвичайних умовах. Приклади включають постанови КМУ та численні розпорядження військових адміністрацій на місцях (наприклад, рішення про перелік критично важливих підприємств, про особливі правила ведення торгівлі). Завдяки цьому детальному регламентуванню зберігається юридична визначеність та захищаються права підприємців навіть в умовах війни.

За законами України, мобілізація працівників підприємств проводиться відповідно до Закону «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію». Зокрема, стаття 24 цього Закону передбачає, що бронювання військовозобов'язаних, які перебувають у запасі, здійснюється в мирний і воєнний час з метою забезпечення функціонування держави та підприємств в особливий період [5]. Отже, за рішенням державних або місцевих органів влади певні підприємства можуть отримати право відтермінувати призов частини своїх працівників.

Відповідні підстави та процедури бронювання регулюються рішеннями Кабінету Міністрів та наказами Мінекономіки. У постанові КМУ від 27.01.2023 № 76 затверджено Порядок бронювання військовозобов'язаних підприємств. Система бронювання уніфікована – підприємство, якому погоджено статус «критично важливого», подає заявку через державний портал «Дія». Міністерство економіки формує та веде Єдиний перелік критично важливих підприємств та організовує бронювання їх працівників шляхом електронних списків.

За загальними правилами, максимум 50% працівників критичного підприємства можна було резервувати від мобілізації. Проте у 2025 р. Уряд дозволив ускладненим умовам бронювати 100% працівників для підприємств ОПК та тих, що працюють у прифронтових регіонах. Зокрема, постановою КМУ від 21.10.2025 дозволено бронювати «усіх військовозобов'язаних працівників критично важливих підприємств», які діють у зонах бойових дій або тимчасово окупованих територіях. Залишаються незмінними формальні вимоги: підприємство має бути офіційно визнане критично важливим, подавати заявки через «Дію» та самостійно формувати списки працівників для бронювання.

Під час війни українське законодавство закріплює мобілізаційні вимоги на підприємства (подача відомостей про військовозобов'язаних, сприяння відправці мобілізованих), але водночас надає державі інструменти бронювання частини працівників на критичних підприємствах (особливо в ОПК, ЖКГ, енергетиці тощо), що регулюється законами та постановами.

Законодавство гарантує збереження права власності під час війни: жодне рішення про мобілізацію чи воєнний стан саме по собі не позбавляє громадян чи підприємства права власності. Однак у воєнний стан держава отримує повноваження тимчасово використовувати чи вилучати майно для оборонних потреб згідно з законом. Так, Закон України «Про правовий режим воєнного стану» дозволяє примусово змінювати режими роботи організацій і вилучати для оборони майно підприємств усіх форм власності [2]. При цьому вилучене майно підлягає відшкодуванню згідно із Цивільним кодексом (ст. 327–331 ЦКУ) – тобто, держава мусить компенсувати власнику вартість втраченого або зруйнованого майна.

Якщо ж майно бізнесу безпосередньо знищено чи пошкоджено внаслідок бойових дій, підприємець може отримати компенсацію. В Україні ухвалено спеціальний Закон № 2923-IX (від 23.02.2023) про компенсацію знищеного чи пошкодженого нерухомого майна. На його підставі Кабмін затвердив Порядок виплати компенсацій, що передбачає фінансування відновлення об'єктів (наприклад, будинків, цехів, обладнання) через державні програми або страхування. Так, урядовими рішеннями створено новий механізм підтримки бізнесу: передбачено пряму компенсацію збитків підприємствам у прифронтових областях через Експортно-кредитне агентство (до 10 млн грн на бізнес) і часткову компенсацію сплачених страховок від воєнних ризиків по всій Україні.

Щодо виконання зобов'язань за договорами, воєнні дії вважаються форс-мажором. Стаття 617 Цивільного кодексу звільняє сторону від відповідальності за невиконання договору, якщо вона доведе, що невиконання сталося через випадок чи непереборну силу (наприклад, війна або загальну мобілізацію). Практика підтверджує, що суди визнають бойові дії форс-мажорними обставинами, які звільняють від санкцій за несвоєчасне виконання зобов'язань. Водночас самі договори формально зберігаються – сторони мають зберегти належну комунікацію та, за можливості, поновити виконання після закінчення бойових дій. Усі штрафи чи пеня за затримку виконання через війну не застосовуються згідно з правом форс-мажору. Таким чином, виконання договорів може бути призупинено чи переглянуто за об'єктивних обставин війни, що фіксується в актах форс-мажору і вимагає мінімізації збитків.

В умовах війни контроль за дотриманням законів посилено, але при цьому зважають на необхідність підтримувати бізнес. З одного боку, органи влади мають розширені повноваження щодо перевірок додержання мобілізаційних, трудових, фінансових та податкових вимог. Наприклад, територіальні центри комплектування (ТЦК) проводять перевірки військового обліку на підприємствах і можуть штрафувати керівництво за недотримання правил військового обліку (ст. 210 КУпАП, штрафи – 200–300 н.м.д.г. $\approx$ 3,4–5,1 тис. грн). Якщо ж службовець приховує мобілізаційні документи або ухиляється від призову, він підпадає під кримінальну відповідальність (зокрема, ст. 336 ККУ – ухилення від призову під час мобілізації, покарання – до 5 років ув'язнення).

Трудова служба та інші інспекційні органи теж долучаються до мобілізаційного контролю. Зокрема, Держпраці під час перевірок може звертати увагу на порушення трудового законодавства, що унеможлиблюють ведення військового обліку. Якщо виявлено, що трудові порушення призвели до порушення мобілізаційного обліку, відповідальна посадова особа підприємства притягується до адмінвідповідальності за порушення мобілізаційного законодавства – штраф 34–59,5 тис. грн [6]. Таким чином, є формальна координація між органами праці і військовими комісіями: недбалість у кадровій роботі може спричинити штрафи за мобілізацію.

Водночас у 2025 році уряд і РНБО ввели мораторій на планові та «безпідставні» перевірки бізнесу під час воєнного стану. Наприклад, указ №538/2025 від 21 липня 2025 обмежив фактичні перевірки правоохоронних, податкових, митних та інших контролюючих органів – дозволяються лише вибіркові ризик-орієнтовані перевірки за обґрунтованою підозрою. Мета – зменшити адміністративне навантаження на добросовісний бізнес і сфокусувати ресурси на реальних загрозах. Тому поки над бізнесом зберігається висока увага (суттєві штрафи за порушення мобілізаційного/трудоного/фінансового законодавства), влада також інституційно обмежує надмірні інспекції – переорієнтовуючи перевірки на підприємства з підвищеним ризиком порушень.

Кримінальна відповідальність у воєнний час також зазнала посилення. Окрім ухилення від мобілізації (ст. 336 ККУ), передбачено суворе покарання за навмисні дії, що підривають обороноздатність (саботаж, диверсія). Так, Кримінальний кодекс (ст. 113, 114 тощо) карає за саботаж та диверсію (звільнення з роботи з метою перешкодити військовому виробництву, порчу військової техніки тощо) позбавленням волі до 10–15 років..

Війна накладає на бізнес низку особливих обмежень – від обов'язкових мобілізаційних завдань до зобов'язання підтримувати обороноздатність. Однак за діючим законодавством власність бізнесу охороняється, втрати компенсуються, а невиконання зобов'язань через війну визнається форс-мажором [7]. Механізми бронювання працівників та компенсацій збитків встановлено постановами КМУ і наказами, а контрольні та правоохоронні органи отримали й водночас обмежили повноваження перевіряти бізнес (відповідно до указів РНБО). Підприємствам слід оперативно реагувати на зміни законодавства, аби законно користуватися пільгами бронювання і уникати санкцій за порушення воєнного та мобілізаційного законодавства

В Україні законодавство змінюється надзвичайно часто, особливо в умовах війни, що значно ускладнює довгострокове планування для бізнесу. Багато норм мають тимчасовий характер і діють лише під час воєнного стану або на строк до кількох місяців. Наприклад, у лютому 2025 року було ухвалено Закон № 4196-IX, яким Господарський кодекс України скасовано та встановлено його втрату чинності вже 28.08.2025 [8]. Такі масштабні реформи вимагають від підприємців постійної

адаптації. З іншого боку, складні податкові правила постійно змінюються: на початку війни було введено мораторій на податкові перевірки, а до 2025 року він практично зник для майже всіх платників. Також законодавці впроваджують багато «тимчасових» норм, які швидко втрачають силу. Прикладом є звільнення від оподаткування нерухомості в зонах бойових дій, що діяло лише на період воєнного стану. Перераховані випадки ілюструють, як нестабільність законодавства створює невизначеність для бізнесу.

- Приклади частих змін: скасування Господарського кодексу та запровадження нових правил для підприємств.
- Тимчасові норми: наприклад, закон № 2142-IX (березень 2022) ввів тимчасове звільнення від податку на нерухомість для об'єктів у зонах бойових дій.
- Податкова політика: на початку війни введено мораторій на перевірки, який уже майже скасовано – бізнесу доводиться очікувати нових перевірок.

Існують ситуації, коли законодавці встановлюють правила, які не враховують реальних потреб підприємств. З одного боку, деякі галузі отримують надмірні преференції, а з іншого – більшість бізнесу не знаходить необхідної підтримки. До прикладу, державні пільги зосереджені на вузькому колі кампаній. Учасникам індустриальних парків та «клубу білого бізнесу» надано спеціальні податкові пільги, що фактично створює «нерівні правила гри» для інших підприємств [9]. Натомість типовий середній бізнес стикається з надмірним регулюванням. Зокрема, система моніторингу ризиків (СМКОР) під час воєнного часу викликала критику через блокування податкових накладних без підстав, що призводить до затримок і додаткових перевірок підприємств. Такі приклади свідчать про розрив між формальними нормами та потребами реальних бізнес-процесів в Україні.

Підприємницька діяльність потребує передбачуваного правового середовища, де правила гри міняються рідко і прозоро. Наразі бізнес стикається з «постійною зміною законодавства», що створює високу турбулентність та ризики. Одна з реакцій влади – введення мораторію на перевірки і втручання в діяльність бізнесу, про що Президент зазначив: «Бізнес потребує передбачуваності, і це буде». На цій основі пропонується:

- Закріпити «регуляторну стабільність» у законі чи Уряді: наприклад, обмежити кількість надзвичайних правок до кодексів та законів за рік, передбачити мінімальний період дії основних економічних норм.
- Посилити механізм попереднього аналізу регуляторного впливу (RIA): вимагати обов'язковий глибокий RIA до будь-яких змін у законодавстві про бізнес, із залученням галузевих асоціацій.
- Прив'язати перехідні положення до умов воєнного стану: наприклад, законодавчо нормувати ймовірність термінових правок лише за надзвичайної загрози нацбезпеці, щоб уникнути ситуативного «закономоторного хаосу».

Необхідне розгалужене зворотне відображення потреб підприємств у нормативному процесі. Передбачаються як традиційні, так і цифрові канали комунікації. Зокрема:

- Регулярні консультації з бізнес-асоціаціями та громадські слухання. А саме бов'язкова участь представників Торгово-промислової палати, ЄБА, Союзу українських підприємців тощо при розробці законопроектів. Вже зараз підприємництво ініціює публічне обговорення проекту національної експортної стратегії за участі бізнесу. Як відзначає представник Мінекономіки, «надзвичайно важливо, щоб документ... був опрацьований спільно з усіма зацікавленими сторонами».
- Можна запровадити законодавче закріплення та розвиток електронних сервісів зворотного зв'язку, подібно до віджета «Пульс» Мінекономіки. Наприклад, міністерство інтегрувало на свій сайт CRM-інструмент "Пульс", який дає можливість підприємцю оцінити діяльність влади і залишити коментар з проблемою чи пропозицією. Подібні цифрові консультаційні платформи слід масштабувати на всі сфери регулювання бізнесу.
- Продовжити розширення функціоналу порталу Дія.Бізнес (навчання, гранти, експертні консультації). Оновлений портал надає підбірку персоналізованих можливостей для підприємців і чатбот з актуальним контентом «за запитом» [10]. Слід законодавчо забезпечити регулярне оновлення такого ресурсу, а також формування відомчого онлайн-консультативного майданчика для обговорення законопроектів.
- Створення і зміцнення інституцій (Рада з питань підтримки підприємництва при Президенті, бізнес-омбудсмен) для синхронізації питань бізнесу з державними рішеннями. Так, новостворена Рада при Президенті має завдання «зміцнювати взаємодію між державними органами та суб'єктами підприємництва». Законодавчо слід закріпити її статус і повноваження з регулярного моніторингу проблем бізнесу та подання пропозицій владі.

В умовах війни й відбудови бізнес потребує нових форм підтримки. Пропонується:

- Законотворчо розвинути механізм покриття воєнних ризиків. 26 грудня 2023 р. ухвалено закон, який надає Державному експортно-кредитному агентству право страхувати інвестиції від

воєнних ризиків. Потрібно якнайшвидше затвердити підзаконні акти і додатково капіталізувати ЕКА, щоб українські інвестори отримали доступ до такого страхування.

- Ініціювати програму компенсацій (ваучерів) для малого та середнього бізнесу на модернізацію та діджиталізацію. Аналогічні системи впроваджено в ЄС: європейські ваучери дають підприємствам кошти на нові технології і дозволяють вийти на ринки ЄС [11]. В Україні можна передбачити у державних програмах фінансування (наприклад, гранти або сертифікати на цифрові інструменти).

- Формалізувати і розширити державну допомогу підприємствам, вимушеним переміститися через війну. Наприклад, у 2022 році ухвалено програму релокації бізнесу з обладнанням і персоналом з найнебезпечніших регіонів у більш безпечні. [11] В регуляторних актах варто передбачити компенсації витрат на переїзд, податкові канікули або пільги для релокованого бізнесу.

- Прийняття законів та урядових рішень, що стимулюють експорт. Уже зараз Мінекономіки спільно з міжнародними партнерами розробляє Національну експортну стратегію до 2030 року з акцентом на створення сприятливих умов для експорту високоякісних товарів і послуг. Необхідно закріпити в законодавстві механізми експортного фінансування (гарантії, кредити, страхування), часткових компенсацій витрат на участь у виставках чи міжнародних тендерах. Розвиток «державних агентств із підтримки експорту» і спрощення митних процедур також можуть бути закріплені підзаконними актами.

- Встановити так звані «бойові» квоти або преференції у державних закупівлях для вітчизняних виробників, що працюють на оборонну і критичну економіку. Це дозволить відновити ланцюги попиту й захистити бізнес у кризові часи. Подібні інструменти прописано в ініціативах законодавства про безперервність підприємництва під час воєнного стану.

Запропоновані ініціативи, від закріплення стабільних довгострокових норм і зобов'язань щодо аналізу впливу регулювання до розширення цифрової взаємодії держави з бізнесом і нових форм фінансової підтримки, можуть бути реалізовані через відповідні законодавчі зміни та підзаконні акти. Враховуючи роль підприємництва в умовах війни, така комплексна стратегія сприятиме економічному відновленню країни й підвищенню інвестиційної привабливості України

Висновки. Правове регулювання підприємницької діяльності в умовах воєнного стану в Україні набуло особливого значення як інструмент забезпечення економічної стійкості держави. Війна стала каталізатором глибоких змін у господарському законодавстві, що водночас спричинило низку проблем – від нормативної нестабільності до надмірної регуляторної фрагментації. Конституційне право на свободу підприємництва зберігає чинність навіть у надзвичайних умовах, однак його реалізація потребує адаптації до безпекових викликів, мобілізаційних потреб та економічних ризиків.

Законодавча база воєнного часу, зокрема закони про воєнний стан, податкові та трудові зміни, а також численні підзаконні акти Кабінету Міністрів і військових адміністрацій, формують динамічне, але часто непередбачуване середовище для бізнесу. Попри це, держава впровадила низку важливих механізмів підтримки: спрощені податкові режими, кредитні програми, гранти для малого бізнесу, цифровізацію послуг через «Дія.Бізнес».

Основними викликами залишаються відсутність стабільності законодавства, територіальні відмінності у правозастосуванні, а також невідповідність між нормами та реальними потребами підприємств. Для їх подолання необхідно забезпечити регуляторну стабільність, налагодити ефективний діалог між державою та бізнесом і розширити інструменти відновлення підприємництва.

Комплексна реалізація запропонованих заходів (страхування інвестицій, цифрові ваучери, релокаційна підтримка, розбудова інститутів бізнес-омбудсмана) дозволить створити прогнозоване та прозоре бізнес-середовище. Це, у свою чергу, сприятиме не лише виживанню, а й відродженню українського підприємництва, яке є фундаментом економічної безпеки та повоєнного відновлення країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: Закон від 28 черв. 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
3. Про затвердження Положення про військово-транспортний обов'язок: постанова Кабінету Міністрів України від 13 лип. 2011 р. № 753 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1921-2000-%D0%BF#Text>.
4. Особливості оподаткування юридичних осіб – платників єдиного податку 3-ї групи зі ставкою 2 % під час воєнного стану. *Головне управління ДПС у Дніпропетровській області*. 2022. 28 квіт. URL: <https://dp.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/print-581106.html>.

5. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 21 жовт. 1993 р. № 3543-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text>.
6. Камбарова Н. Чи може Держпраці штрафувати за порушення військового обліку на підприємстві? Пояснює ФПСУ. *Prokadry.com.ua*. 2024. URL: <https://prokadry.com.ua/news/105086-chy-mozhe-derzhpratsi-shtrafuvaty-za-porushennia-viiskovogo-obliku-na-pidpriemstvi-poiasniuie-fpsu>.
7. Уряд запускає механізм компенсацій бізнесу за зруйноване майно та страхування від воєнних ризиків. *Урядовий портал*. 2023. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-zapuskaie-mekhanizm-kompensatsii-biznesu-za-zruinovane-maino-ta-strakhuvannia-vid-voiennykh-ryzykiv>.
8. Господарський кодекс скасований: правові наслідки та виклики для бізнесу. *Юридична газета Online*. 2025. URL: <https://esquires.ua/gospodarskij-kodeks-skasovanij-pravovi-naslidki-ta-vikliki-dlya-biznesu>.
9. Біла книга реформ 2025. Розділ 6. Бізнес-середовище / Команда «Вокс Україна». Київ: *VoxUkraine*, 2025. 120 с. URL: <https://voxukraine.org/bila-knyga-reform-2025-rozdil-6-biznes-seredovyshhe>.
10. Оновлений портал Дія.Бізнес: потужний інструмент для розвитку підприємництва. *Дія.Бізнес*. 2024. URL: <https://brdo.com.ua/news/onovlenyj-portal-diya-biznes-potuzhnyj-instrument-dlya-rozvytku-pidpryyemnytstva>.
11. Як ЄС може допомогти українській економіці вижити в умовах війни. *Європейська правда*. 2024. URL: <https://voxukraine.org/yak-yes-mozhe-dopomogty-ukrayinskij-ekonomitsi-vyzhyty-v-umovah-vijny>.